13 વતનનો તલસાટ

રમણીક અરાલવાળા

(જન્મ : 06-09-1910; અવસાન : 24-04-1981)

ગાંધીયુગીન સમાજાભિમુખતા ઉપરાંત સ્વબળે કેળવાયેલું સૌંદર્યરાગી વલણ ધરાવતા કવિ રમણીક અરાલવાળાનો જન્મ ખેડા જિલ્લાના ખેડાલ ગામમાં થયો હતો. સાત ધોરણ સુધી ખરાલ પાસેના છીપડી ગામમાં શિક્ષણ લીધું. આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોવાથી અભ્યાસ છોડ્યો. અમદાવાદ જ્યુપિટર મિલ્સમાં ફેન્સી જોબર તરીકે કામ કર્યું. મોટી વયે શિક્ષણ મેળવ્યું. મેટ્રિક (1944) થયા, ગુજરાતી-સંસ્કૃત વિષયો સાથે સ્નાતક (1944) થયા. એમના કાવ્ય સંગ્રહ 'પ્રતીક્ષા' (1941)ની પ્રસ્તાવના ઉમાશંકર જોશીએ લખી છે. છંદોબદ્ધ રચનાઓ, સૉનેટો તેમજ ગીતોનો એમાં સમાવેશ છે. છંદો પરનો કવિનો કાબૂ નોંધપાત્ર છે. કાવ્યબાનીનું લાલિત્ય, પ્રૌઢ શૈલી, ભાવ-સંવેદનાની ગંભીરતા એમની કવિતાનાં આકર્ષક લક્ષણો છે. 'નગીનાવાડી' (1941) અને 'રસપોળી' (1945)માં બાળભોગ્ય કાવ્યો છે. 'સાંદીપનિ' ઉપનામથી તેમણે 'સાંદીપનિનાં રેખાચિત્રો' (1945) પુસ્તક પ્રગટ કર્યું છે. દેશવિદેશની સાહસકથાઓનો અનુવાદ 'સાહસકથાઓ' (1946) તેમજ તોલ્સ્તોયની વાર્તાઓનો અનુવાદ 'સાચી જાત્રા' એમનો ભાષાંતરકાર તરીકેનો સુભગ પરિચય આપે છે.

વતનનાં તન - વન, ખેતર - કોતર, નદી - ડુંગર, કૂવો - પનિહારી, લોકનાં ગીત - સ્મિતના વિચ્છેદની - વીંછીડંખી વેદના અહીં અભિવ્યક્તિ પામી છે. કવિને વતનવિરહનો કારી ઘા હાથે નહીં હૈયે લાગ્યો છે. તેનો ડંખ દેહને નહીં - આત્માને પડ્યો છે - અને તેથી જ વતન જાવા પ્રાણ પછાડા નાખે છે. મા વછોયું બાળક ને ધણ વછોયું ઢોરું જે તલખાટ અનુભવે - લગભગ તેવો જ તલસાટ કવિ સ્વયં અનુભવે છે. જીરવી જીરવાય નહીં - કોઈને કહેવાય નહીં - તલભાર સહેવાય નહીં તેવો તીવ્ર - ઊંડો આ ઝુરાપો છે - જાણે કે ખુદની ત્વચા જાતે જ જાત વડે જ ઉતરડાતી હોય તેવો ઘાટ સર્જાયો છે. જનમભોમકા જતાં ભેરુ-ભગિની તો મળશે, કિન્તુ કાળગંગામાં વિલીન થયેલી માવડીનું મીઠું મોઢું ક્યાં ભાળીશ ? જનનીરહિત જન્મભૂમિથી અસંતુષ્ટ કવિને જનનીસહિતની વિદેશભૂમિમાં પૂર્ણ પરિતોષ પામવાની ઝંખના છે.

(સૉનેટ - મંદાક્રાન્તા)

ગાળી લાંબો સમય દૂરનાં દોહ્યલાં પાણી પી પી,
જાવા હાવાં જનમભૂમિએ પ્રાણ નાખે પછાડા.
કૂવાકાંઠે કમરલળતી પાણિયારી, રસાળાં
ક્ષેત્રેક્ષેત્રે અનિલલહેરે ડોલતાં અન્નપૂર્ણા,
હિંડોળંતાં હરિત તૃણ ને ખંતીલા ખેડૂતોનાં
મીઠાં ગીતો, ગંભીર વડલા, શંભુનું જીર્ણ દેરું,
વાગોળંતાં ધણ, ઊડી રહ્યો વાવટો વ્યોમ ગેરુ,
ઓછીઓછી થતી ભગિની, લંગોટિયા બાલ્ય ભેરુ :
ઝંખી નિદ્રા મહીં ઝબકતો, જાગતાં નીંદ લેતો.
ઘેલાં હૈયાં ! સહુ ય મળશે, કિંતુ કાલાગ્નિમાંથી
સંભાળેલા સ્મૃતિસુમનના સારવેલા પરાગે
સીંચાયેલું અબ નીરખવું મોઢું ક્યાં માવડીનું ?
વ્હાલી તોયે જનનીરહિતા જન્મભૂમિ ન તોષે,
જીવું ઝંખી જનનીસહિતા જન્મભૂમિ વિદેશે.

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

શબ્દસમજૂતી

અન્નપૂર્ણા અન્ન પૂરનારી દેવી, (અહીં) ખેતરો **હરિત** લીલું **જીર્ણ** સાવ જૂની **સ્મૃતિસુમન** સ્મરણપુષ્પ **તોષ** સંતોષ

સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર લખો.

(1) કવિને શેની ઝંખના છે ?

(2) કોની સ્મૃતિથી કવિનું મન અતૃપ્તિ અનુભવે છે ?

(3) કવિનો વસવાટ ક્યાં છે ?

(4) કેવા રંગનું નિશાન કવિ જુએ છે ?

2. નીચેના પ્રશ્નોના ત્રણ-ચાર વાક્યમાં ઉત્તર લખો.

(1) કોની સ્મૃતિથી કવિ વિહ્વળ બને છે ? શા માટે ?

(2) કવિના પ્રાણ શાથી (ઉતાવળા) અધીર બન્યા છે ? શા માટે ?

3. વિસ્તૃત ઉત્તર લખો.

(1) 'વતનનો તલસાટ' કાવ્યમાં વ્યક્ત થતો કવિનો કલ્પાંત આલેખો.

(2) કવિની જન્મભૂમિનું શબ્દચિત્ર તમારા શબ્દોમાં આલેખો.

વિદ્યાર્થી પ્રવૃત્તિ

1. તમારા બાળપણનો કોઈ સારો યાદગાર પ્રસંગ લખો.
2. **'જનની જન્મભૂમિશ્ચ સ્વર્ગાદપિ ગરિયસી'** આ પંક્તિનો અર્થવિસ્તાર કરો.

ભાષા-અભિવ્યક્તિ

'ગાળી લાંબો સમય દૂરનાં દોહ્યલાં પાણી પી પી,

જાવા હાવાં જન્મભૂમિએ પ્રાણ નાખે પછાડા.'

પરગામ વસતા કવિને વતનનું સ્મરણ થતાં વતન પાછા ફરવાની ઈચ્છા થાય છે. માતૃભૂમિનાં અનેક સ્મરણો કવિહૃદયમાં જાગ્રત થાય છે. ઉપર્યુક્ત પંક્તિમાં વતન પ્રત્યેનો ઝૂરાપો 'દોહ્યલાં' અને 'પછાડા' શબ્દો દ્વારા બરાબર વ્યક્ત થયો છે.

સૉનેટમાં પ્રથમ બે અને છેલ્લી બે પંક્તિને બાદ કરતાં વચ્ચેની પંક્તિઓમાં વપરાયેલાં ક્રિયાપદો અને વિશેષણોમાં એક પ્રકારની ગતિશીલતાનો અનુભવ થશે, આવા શબ્દોની યાદી બનાવો.

શિક્ષક પ્રવૃત્તિ

1. વતનપ્રેમનાં અન્ય કાવ્યો વિશે વિદ્યાર્થીઓને માહિતી આપો.

   દા.ત. વતન વાટે બપોર - બાલમુકુંદ દવે, મળે ન મળે - 'આદિલ' મન્સૂરી

●

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in